

A humanista polihisztor

PORTRÉVÁZLAT A 80 ÉVES KASS JÁNOSRÓL

„Mindig úgy éreztem, Szeged számomra az elveszett Paradicsom” – vallotta épp tíz esztendővel ezelőtt a Tiszatájban Kass János. A virtuóz technikájú, szárnyaló fantáziájú grafikusművész, a szókimondó fenegyerek, a mindig naprakészen tájékozott humanista világpolgár, a modern kor egyik utolsó polihisztor, aki budai otthonában is megmaradt szegedinek, és aki sohasem lett hűtlen szülővárosához – bármily hihetetlen, idén karácsonykor ünnepli nyolcvanadik születésnapját.

A szegedi Kass-legendárium a XIX. század derekán indult, amikor a vendéglős Kash Vencel letelepedett a Tisza-partján, s a Feketesas bérlőjeként elismerést szerzett a városban. Idősebb fia, az 1857-ben született Kass János mellette kezdte pályafutását, majd a nagyárvíz után felépült Tisza Szállóban folytatta. Üzlet-

emberként sem lehetett tehetségtelen, hiszen Steinhardt Antal tervei alapján felépítette az impozáns Kass Szállót, amely 1898. május elsején nyitotta meg kapuit, s hatvan szobával, lakosztállyal, étteremmel, kávéházzal, hangversenyteremmel és bankett-termekkel várta a vendégeket a Stefánián. A szállodaépítető Kass nemcsak vendéglátós szakemberként szerzett elismerést a városban, hanem mint lovagló, vívó, evező sportembert, értékes könyvtárral rendelkező művelt, kellemes társalgót és gavallér világfit is kedvelték a szegediek. Különleges fegyvergyűjteményét és néprajzi ritkaságait a múzeumnak adományozta. Halála után, 1928-ban vette át a szállót fia, az ifjabb Kass János, aki a gazdasági világválság idején próbálta életben tartani a száz alkalmazottnak munkát adó családi vállalkozást.

Az előző év karácsonyán, 1927. december 26-án olyan hideg volt, hogy a vajúdó Cívin Máriát nem tudták bevinni a kórházba, ezért a szálló sarokszobájában – abban, ami most az átellenben felépített parkolóházra néz – született meg a legifjabb Kass János.

Pezsgő művészeti és társasági központ volt akkoriban a Stefánián álló palota, ahol naponta megfordult Móra Ferenc, gyakori vendégként köszöntötték Móricz Zsigmondot és Buday Györgyöt. Ez volt az aranykor – a cseperedő kisgyermek számára valóságos mesevilág. Az alacsony Tiszán nyaranta átgázló szekerekkel, szálfákat úszató tutajkaravánokkal, amelyek gyakran elakadtak a homokpadokon, hatalmas piacokkal, sűrű felhőben rajzó tiszavirágokkal, bödönhajókon óriási halakat bárddal daraboló, feketére égett halászokkal. A szenzibilis Kass János számára életre szóló vonzást jelentettek ezek az elementáris élmények. Mint ahogyan életre szóló feladat volt feldolgozni a család anyagi bázisát biztosító szálló elvesztését, és ami ezt követte: a nagypolgári família szétesését. Édesanyja családja hiába adott el három bérházat Pesten, hogy a szállóra felvett jelzalogot kifizessék, amikor a pesti bank átutalta a megváltást jelentő összeget a szegedi pénztintézet folyószámlájára, az csődöt jelentett, s a pénz eltűnt. A szállót elárvezték, a Kass gyerekeknek édesanyjukkal szinte menekülésszerűen kellett távozniuk Szegedről. A nagyszülőkhöz mentek Budapestre – szegény rokonok lettek. Kass János tulajdonképpen igazi család nélkül nőtt fel. Már tizennégy éves korától a Krupinszky-kerámiagyárban gipszet öntött, keramikusként dolgozott. Mire véget ért a második világháború, édesanyja, nagyszülei meghaltak. Szinte kamaszként lett önálló felnőtt, leánytestvéreit is neki kellett pártfogolnia. Kovács Margitnak, Gádor Istvánnak korongolt akkoriban.

Amikor a rendhagyó születésnap portréhoz újra a gyermekkorról, a meghatározó szegedi emlékekről kérdezem, Kass János kérdéssel felel: „Hányan vannak rajtam kívül Szegeden, akik gyerekként látták közlőrl és ismerték személyesen Móra Ferencet? Hányan élnek azok közül, akik érezték szivarja illatát, látták térdnadrágját, magyarul bricseszét, ültek mellette a homokfutón, ásatásra menő-

ben, akik ott álltak mellette a megásott síroknál és nézték benne a csontokat? Én láttam Mórát otthonában is, és unokáját, a Vadembert, taplósapkával a fején.

Néhány évtizeddel később megismerhettem Móra Ferenc méltó utódját, Trogmayer Ottót, aki megmutatta nekem a gorzszai ásatásokat, a kutatóárkot, ahol feltűntek több rétegben a holtak.

Harmadszorra, néhány nappal ezelőtt a szegedi vár tövéén, a város szívében a Horváth Ferenc által feltárt példátlan leleteket.

Szegediként ugyan ki mondhatja el, hogy nyolc évtized alatt háromszor nyílt meg neki a múlt? Ugyan kicsoda?

Jó sors vagy jó szerencse?

Az időnek is döntő a szerepe. Csak egy villanás, és eszembe jut, hogy alig tíz éve, a hetvenedik születésnap kiállításomon drága barátom, Gregor Jóska énekelte a Kékszakállút (no jó, részleteket a Kékszakállúból) Lukin Mártával, a Budapest Galériában. S most sóhajtozva emlékszem ismét a múlt időre, mert Jóska nincs többé közöttünk, hiánya fáj. Ő volt aztán az igazi Herceg, és ő is már a múlté.

Behunyom a szemem, kinyitom! Elröppent tíz év, és elment közülünk Csizmazia Gyuri is, aki a Fehér-tavi madárvilágot jobban ismerte mindenkinél. Úgy járt az alföldi tájban, mint valamikor Hermann Ottó. Neki köszönhetem, hogy felhívta a figyelmemet a nevelés fontosságára, arra, hogy gyerekkorban kell megismertetni a természetet. Az úgynevezett civilizáció kisöpri belőlünk a létezés értelmét. A gyermek néhány évig még érintetlen, de amint a televízió gombját be tudja kapcsolni, a rázúduló információk elnyomják a valódi megismerés képességeit. Csizmazia György is korán ment el, temetésén a szegedi sírkertben a tömeg felett hatalmas hullámokban fekete felhőként váratlanul megjelentek a vetési varjak. Hang nélkül keringtek a fák felett, az alkonyatban, és búcsúztatták a nagyszerű természettudóst. Tudták, érezték a madarak, hogy kit temetnek?"

A szegedi gyermekévek után a budai Logodi utca is meghatározó élményeket hozott Kass János számára. Ugyanott lakott Kosztolányi Dezső, a közeli Ostrom utcában Márai Sándor, az Attila úton Babits Mihály. Az elemi iskolában Móra Ferenc unokaöccse, a Werbőczy gimnáziumban pedig – ahova együtt járt Lóciival, Szabó Lőrinc fiával – Kosztolányi Gusztáv, a költő rokona tanította. Nemcsak rajztanára, hanem mentora is volt, tőle kapta a legtöbbet akkoriban. Szivacsaként szívta magába a sok tudást, irodalmat, Dürert, Leonardót. Kosztolányi Gusztáv adta a kezébe Áprily Lajos verseit és Illyés Gyulától a Puszták népét.

Miután 1944. március 19-én bejöttek a németek, mint forró fejű fiatal – már az iparművészeti iskola növendékeként – kapcsolatban állt a szellemi ellenállás egyik központjának mondható Eötvös Kollégiummal. Klaniczay Tibor közvetítette a kérést: rajzolóként dokumentumokat, pecsétet kellene készítenie. Megpróbált segíteni, hiszen nyomdákval is volt kapcsolata.

Amikor Kertész Imre Nobel-díja kapcsán szóba került ez az időszak, így vallott róla: „Tizenhét éves kamaszként láttam, amint három nyilas kölyök három-

száz sárga csillagos embert terelt Pesten a Dohány utca és a kiskörút sarkán. Osztálytársaim közül is többen eltűntek. Eleven élményeim vannak a vészkor-szokról, mi is bújtattunk embereket. Székely Tamás barátunk édesapját kimentettük a gettóból. Máiig nincs tisztázva a holokauszt Magyarországon, mert soha nem lehetett őszintén beszélni róla. A sors gesztusa a Sorstalanság nagy sikere. Kertészt – mint Babits írja a Jónás könyvében – szájába vette a cethal, megforgatta és kiköpte. Csak két évvel vagyok idősebb nála, bennünket is szájába vett az Isten és kiköpött. Ezért Kertész elégtétele az én elégtételem is.”

1944. december 21-ére, Sztálin születésnapjára várták Budapesten az orosz támadást. Rákoshegyen még működött a nyilas pártközpont, ahol fegyvereket is tároltak. Göncz Árpád vezényletével csaptak le a nyilasokra. Az akció jól sikerült, sötétedés után harc nélkül sikerült lefegyverezniük Szálasi híveit. Másnap reggel azonban jött a tábori csendőr- és SS-különítmény. Amikor elkezdődött a lövöldözés, Göncz Árpádnak Kass János mellett lőtték át a combját. Nagy fegyverropogás volt, kézigránatok robbantak, sokan megsérültek. Akkor már a Rákoshegyi úton jöttek az oroszok, mindenki visszavonult. Kass János ezekben a napokban kapott tüdőgyulladást, és a sebesült Göncz Árpáddal egy ideig egymás mellett lábadoztak.

Hogyan lett, miért akart grafikus lenni? Kass János erre ma így válaszol: „Nem akartam! A szegénység miatt keramikusból váltottam át a háború után, mert nem volt agyag, nem volt máz, nem volt kemence, valamint nem volt fizetőképes kereslet sem. A mi ifjúságunkat a háború után a szükség határozta meg, nem a vágyaink. Az újjászervezett Iparművészeti Főiskola olyan professzorokból verbuválódott, mint Konecsni György, Hincz Gyula, Hevesi Iván, Kállay Ernő. 1946-ban Nagy Lászlóval együtt felvételizünk a főiskolára, egymás mellett ültünk, szegények lévén, az ecsetemet is kölcsönadtam, innen volt a barátságunk. Később azután Bandi fiát, Nagy Andrást is tanítottam.

Juhász Ferenc, Kormos Pista, Pilinszky János, Somlyó György, Réz Pali, Zelk Zoltán, Vas Pista, Illés Endre, Domokos Matyi, Czibor János a New York-házban... Apropó Domokos Matyi. A Városmajor utcában albérelt Fodor Bandival együtt a Nyugat kurátora, a dúsgazdag ügyvéd, Basch Lóránt házában. Őt évig magam is ott laktam, és itt ismertem meg kedves barátomat, Lator Lászlót, aki sokat vendégeskedett ezen a jeles helyen. Én Mészöly Miklós és Polcz Elaine albérlője voltam. A nehéz ötvenes években éltünk itt, ez volt a legnyomasztóbb Rákosi-korszak, tetéztve Sztálinnal és a magyar bérencekkel. Ez volt a padláslesöprések ideje, Mindszenty, Rajk, az orvospercek ideje, Farkas Mihály tányersapkás gimnasztyorkás hadserege, Andrásy út 60. Az épületet megörökölve a nyilasoktól, most Péter Gábor verőlegényei kínozták, akit csak tudtak.

Az Olasz-fasorban (akkor Malinovszkij, ma Szilágyi Erzsébet) ismertem meg Sárközi Mártát és fiát, Sárközi Mátyást, a későbbi kiváló író. Márta volt a hír-

központ, és a központi találkozóhely. Nem volt telefon, rádió, mégis azonnal tudtuk, mi történt, kit vittek el az éjjel, kit kasztlítottak be, ki tűnt el nyomtalanul.

A kor szuggesztív képét Illyés Gyula hatalmas verse az Egy mondat a zsarnokságról mutatja be, és a szamizdat-korszak előtt ezt a költeményt már 1956 előtt és 1956-ban is géppel sokszorosítottuk.

Az 1950-es évek nagy élménye volt Füst Milán előadásait hallgatni, egymás hegyén-hátán zsúfolódva figyeltük a bibliai jelenségként kántáló mestert, amint karjait az égnek kitarva, átkokat szórt, irodalmi idézetekkel fölélkesítve.

Ne felejtsem el a nagyszerű előadót, Hevesi Ivánt, a fotográfus Kálmán Kata férjét, aki nem csak Balázs Béla barátja, és a filmművészet nagy szakértője volt, de húsz dioptriás szemüvegével hihetetlenül művelt, tájékozott, kiváló tanár is.

Nemcsak az iparművész növendékek, hanem a nagy vezér, Rákosi Mátyás felesége is hallgatta Hevesit, testőrök kíséretében. A szürrealista szituáció igaz, bár egyesek megkísérelték meghazudtolni, de ilyen elképesztő helyzetek napirenden voltak abban az időben. Ki tud ma arról, hogy a szobrász Borsos Miklós hegedűjét aprófává törték, felszaggatták lakása parkettjét, kitépték a telefonszinórt a falból?”

Kass János az Iparművészeti után 1951-ben a Képzőművészeti Főiskolán is oklevelet szerzett. Diplomamunkaként Gorkij-művet illusztrált, Tevan Andor, az Ifjúsági Könyvkiadó művészeti vezetője azt látva kérte fel, hogy készítsen rajzokat a tervezett Don Quijote-kiadáshoz. A friss látásmódra, új stílusra Ferenczy Béni is felfigyelt, és azt nyilatkozta: ígéretes tehetséget fedezett föl. 1954-ben szokatlanul fiatalon, már 27 évesen Munkácsy-díjjal ismerték el művészi tevékenységét. 1956-tól 1959-ig Derkovits-ösztöndíjas volt, egyre keresettebb, sikerebb könyvillusztrátornak számított, szerette is a műfajt, mert kevésbé figyelt rá a cenzúra, szabadabban szárnyalhatott a fantáziája.

A forradalomra egyik írásában így emlékezett: „A Révai-Zsdanov-féle úgynevezett kultúrpolitika lassú összeomlása Bartók Csodálatos mandarinjának bemutatásával kezdődött 1956 tavaszán, amikor Lakatos Gabriella táncolta a Lányt, Vashegyi Ernő pedig a Mandarint, Harangozó Gyula koreográfiájára. Azután következett október 22-én, a forradalom előestéjén Bartók III. zongoraversenye az Erkel Színházban. Tombolt a közönség, Cziffra György zongorázott, és nem sokkal később már Párizsban ünnepelték őt.

A forradalom elbukott, de a világ ennek a szupernóva-robbanásnak a fényében látta meg, hogy e kis országnak óriásai vannak. Van, aki egy szál fegyverrel, van, aki tollal, más vonóval, ecsettel, vagy a zongora mellett képviseli a hazáját.

Az egyik kiküzdött eredmény Az ember tragédiája bemutatása volt, majd a Mózes színrevitele lett igazi reveláció, páratlan siker, gazdag élmény, nagy katarzisz. Akkoriban a Mózes szövege – amelyet Keresztury Dezső dolgozott át – demonstrációnak számított. Mózes ürügyén nekem pedig alkalmam nyílt arra, hogy

az Őszövetséggel foglalkozzam. A dráma, a hozzá készült illusztrációkkal a Magvetőnél jelent meg 1966-ban, 7000 példányban.”

Az 1958-as Brüsszeli Világkiállítás magyar pavilonját Bernáth Auréllal, Somogyi Józseffel és Kovács Margittal együtt készítette. A kiállítás óriási sikert hozott: Bernáthot arannyal, Kass Jánost ezüst éremmel jutalmazták. 1960-61-ben a lipcsei Grafikai és Könyvművészeti Főiskola (Hochschule für Buchkunst) Könyvművészeti Tanszékének aspiránsa volt, ott szerzett ismereteit, tapasztalatait később bőséggel kamatoztatta idehaza.

„Az 1960-as években Lipcséből hazatérve Juhász Ferenc üzenete várt, tudnéke segíteni az Új Írás grafikai képének kialakításában. – Hát persze, nagyon is! – feleltem. Így ismertem meg a magyar irodalom legjobbait, köztük a nagy mestert, az avantgárd varázslót, Kassák Lajost, akivel később közel fél évig együtt dolgoztunk a 80. születésnapját ünneplő folyóirat-számon. 1967-et írtunk. A száz oldalra tervezett Kassák-számból negyven oldal lett, a hatalom ennyit engedélyezett. A zordnak tartott Kassák ennek is örült. Azt is mondta: ha dicsérnek, akkor már baj van. Én egy életre megjegyeztem ezt a mondatot, kőtáblába kéne vésni.”

1965-től 1973-ig az Új Írás művészeti szerkesztőjeként dolgozott, 1967-től éveken át tanított az Iparművészeti Főiskola Tipografikai Tanszékén. A hatvanas évek kiemelkedő projektje volt a Magyar Helikon megrendelésére Az ember tragédiájához készített rézkarc sorozata. Madách szövegével egyenrangú lett a drámai költemény képi újragondolása, ezt tükrözte az először 1966-ban napvilágot látott kötet kivételes külföldi sikere is – a lipcsei könyvművészeti fesztiválon elnyerte A világ legszebb könyve díjat. Ezt 1977-ben másodszor is megkapta. Később, 1993-ban ezekkel a rézkarcaival jelent meg Edinburghban a Tragédia Ian Macleod által készített angol fordítása is.

„A Tragédia illusztrálásakor én nyíltan saját koromról beszéltem, a XX. század második felének pragmatikus világáról. Feltették nekem a kérdést: miért az ürre, a Falanszterre helyeztem hangsúlyt, áttörve a hagyományos felfogás korlátait. A Tragédia nyersanyag, amelyben minden kor minden emberének a tragédiája visszatükröződhet. Ma olyan ismereteink vannak, amelyeket Madách még nem tudhatott. Szükség volt a relativitáselmélet korszakában a technikai és szellemi eredmények jegyeinek a megfogalmazására, amelyeknek tudatlanságból fakadó, gondatlan kezelése okozhatja a ma emberének életében a legnagyobb katasztrófát” – olvashattuk az alkotó vallomását.

Juhász Ferenc így méltatta a Madách-albumot: „Kass János, akinek Az ember tragédiájával és Madách Imrével való negyedik találkozásomat köszönhetem, képzőművészetünk történetében először kísérelte meg madáchi módon elmondani Az ember tragédiáját. Szigorú, éles, pontos-metszésű rézkarcaiban, a XX. század legjobbainak látomása él a mindenségről és az emberiségről. A világról, amely örökké-meghaló és folyamatosan-megtermékenyülő, mindig-teherbe-eső, mindig-új-embriót-méhében-hordozó, mint a törpe-kaméleon-nőstény, amely

többször szül egy évben egy párzás után, mert a spermiumot elraktározza magában, szül, de közben párzás-nélkül újra-fogan, mert a megérett petesejtek fokozatosan fölhasználódnak lázas és gyöngy-galléros gyöngy-ruhába öltözött aszszony-testében. A világegyetemről, a hím-nős egységről, amely önmagát nemzi, önmagát szüli újra és újra, önmagába hal és önmagába temetkezik újra és újra. A létet látja. A mindenségférfi mindenségasszonyt, a mindenség anyaöl-mindenségtemetőt. Kass János a XX. század világképét megíró, természettudományos époszt teremtő Madách Imrét fedezte föl rézkarcaiban, a mindenséget-magabazáró roppant koponyát, a koponyát: a mindenség belső-terét, ahol a természet történik. Ezek a karcok már nem isten-dicsfényűek, gomolygó ködfátylasak, kihullott angyaltoll-avarral borítottak, hisz az angyalok is tollukat veszítik, mint lombjukat a fák: a levelek sejtjeiben megnövekszik a kristály s a megkristályosodott-sejtű levelek elnehezülnek és letörve lehullanak. Ezekben a karcokban már nem a magányos, tragikus, csak-isten-kezetől-védett, alázatos ember jelenik meg, akivel Jób-próbáit, Jónás-megpróbáltatásait végigcsináltatja a Teremtő, tudván, hogy ő az Úr, s megváltó-ujjaintése úgyis mindent rendbetesz, mint a hajdani Madách-illusztrációkban, de e világegyetembe-született magányos, dicsőséges ember, aki tudja helyét és sorsát a mindenségben, és a mindenség egy életgömbjén, a Földön, töprengve kutatja léte törvényeit, s aki mert meglátta sorsát, meg is érti és el is viseli sorsát, s ha kihűlni készül e naprendszer, talán megtalálja útját a lakható csillagok felé.”

A hatvanas évektől Bartók Balázs Béla szövegére komponált remekműve, A kékszakállú herceg vára is foglalkoztatta, amelyhez 1970-ben a kék, a vörös, a fehér és a fekete kontrasztjára épülő emlékezetes szitanyomat-sorozatot készített, később pedig filmforgatókönyvként is megrajzolta.

A hatvanas–hetvenes évek fordulóján polisztirolból hófehér fejeket öntetett, és odaadta pályatársainak, barátainak – teremtsenek az egyforma, arctalan műanyag fejekből rajzzal, betűkkel, hangjegyekkel saját ízlésük, stílusuk, világlátásuk szerint – egyéniségeket. A nem mindennapi kísérletben száznál több darab-ból álló kollektív műalkotás született így – Kurtág György, Juhász Ferenc, Karinthy Ferenc, Hajnal Gabriella, Reich Károly és mások kézjegyével a korszak különleges lenyomata. A Fejek-sorozat és Az ember tragédiája ihlette Kass János 1980-ban készült filmjét, a Dilemmát, amely John Halas közreműködésével az első európai számítógépes animációs filmként aratott kiugró nemzetközi sikert.

A magyar könyvnyomtatás ötszázadik évfordulóján, 1973-ban kérték fel először Kass Jánost bélyegek tervezésére, ekkor kezdődött kapcsolata a Magyar Postával. Az évtizedek során a magyar bélyegművészet legkiemelkedőbb alakjává vált, ötven témakörben nyolcvannal bélyeg, bélyegblokk készült grafikái nyomán. Balassi Bálinttól Bajza Józsefen és Madách Imrén át Kaffka Margitig és Juhász Gyuláig a magyar irodalom nagy alakjai is feltűntek a bélyegein. Mindig foglalkoztatta az orvostudomány, a hippokratészi eskü etikájának aktualitása.

Ahogy mesélte, gyermekkorában nagy hatással volt rá, büszkeséggel töltötte el, hogy Szent-Györgyi Albert szegedi professzorként C-vitaminnal kapcsolatos kutatásaiért megkapta a Nobel-díjat. Már nemzetközi hírű grafikusként a nyolcvanas években javasolta a Magyar Postának, hogy Az orvostudomány úttörői címmel készítsenek híres orvosok portréiból bélyegsorozatot. Hippokratésztól a vérkeringést felfedező brit William Harvey-en át a magyar Semmelweis Ignácig tíz bélyeget adtak ki. A különös gonddal megalkotott, mives sorozatot több nemzetközi díjjal is jutalmazták, 1988-ban elnyerte a 38. Párizsi Őszi Szalon Európai Filatéliai Művészeti Nagydíját. Szocfilex-blokkja pedig Asiagóban, a világ legszébb bélyegeinek rangos versenyében kapott nagydíjat.

Nemcsak Bartók, hanem Kodály is ihletője volt: a sors különös ajándékának tartotta, hogy gyermekként mint kórustag énekelhette a Pesti Vigadóban a Psalmus Hungaricust. Annak az estnek az élménye évtizedeken át elkísérte, és 1976-ban a Zeneműkiadó felkérésére készítette el sorozatát, amely a következő évben könyv alakban, nyomtatásban is megjelent. „A mű sugárzása cselekvésre ösztönöz, Dávid dühe és energiája megsokszorozódik bennünk! A Psalmus Hungaricus eleven tűz, nem melegít, de perzsel, húsunkba égeti üzenetét!” – vallotta Kodály remekművéről.

1980-ban született nevezetes Shakespeare-sorozata, amelyről egykori tanára, Szántó Tibor írta: „...kiemelkedő sikere volt Shakespeare Hamletjéhez készített rézkarcáival, amely a magyar könyvművészet mai napig bravúros csúcsát jelent...” A sorozatot a kilencvenes évek elején a stratfordi Királyi Shakespeare Társulat Múzeumában állították ki. Cambridge-ben a Fitzwilliam Múzeumban – Dürer és Rembrandt művei társaságában – nyolcvan grafikáját mutatták be. Sorra jöttek a külföldi elismerések, világszerte sikert aratott könyvillusztrációival, bélyegeivel, egyéni kiállításával pedig többek között Torinóban, Sydneyben, Párizsban és Londonban.

Mint „burzoá ivadék” sokáig persona non grata volt Szegeden. Amikor az ötvenes években egyszer Hódmezővásárhelyre ment, és a vonat csak reggel indult tovább Szegedről, az egykori Kass Szállóban akarta tölteni az éjszakát. Alighogy levetette a kabátot, már kopogtattak is az ajtaján. Ugyanis a személyi igazolványt le kellett adni a recepción, ő pedig rajta volt a feketelistán. Csak a hetvenes évek végén változott meg a politikai légkör annyira, hogy betehette a lábát szülővárosába. Nemzetközi sikerei is közrejátszottak abban, hogy 1985-ben a Vár utcában saját galériát kapott, amely ma is a Móra Ferenc Múzeum egyik kiállítóhelyeként üzemel. Az első meghívott pályatársak, barátok között Faludy Györgyöt, Határ Győzőt, John Halast, Juhász Ferencet köszönthette ott. Láthatóan boldog és elégedett, ha izgalmas tárlatok számára tud helyet biztosítani. Megválogatja, kit hív meg kiállítani, így rang lett a Kass Galériában szerepelni.

Szegeddel kapcsolatban – amelynek 1994 óta díszpolgára – az „érted haragszom én, nem ellened” mentalitás jellemezi. Gyakran ostromozza valamiért a város

aktuális vezetését. „Nagy jövője lehetne Szegednek, ha nem azon a pályán halad, amire sokáig rá akarták kényszeríteni. Münchhausen báróként hajánál fogva kell kihúznia önmagát a bajból. Klebelsbergnek tíz év alatt sikerült felvirágoztatnia Szegedet. Ahogy a régi dakota közmondás mondja: Virágozzék minden virág! Hagyni kell a tehetséges embereket alkotni, kibontakozni. Sokszor mondják, hogy a fiatalok elhagyják Szegedet, mert nincs megtartó ereje. Újra el kell olvasni Temesi Feri Porát. Ha Szeged vállalja porlódiságát, akkor vállalja a napfényt és a Tiszát is. Horvát, szerb, szlovák, román és sokféle más nép keveredett a magyarral, azért olyan sok itt a tehetség. Szeged szépsége, építészeti adottságai és szellemi ereje révén Magyarország Firenzéje lehetne. Nagyszerű, hogy kivilágítják a dómot és a múzeumot. Így fénykapu fogadja a város látogatóit. A színháznál csak néhány lámpa ég, ettől olyan otthonos, krúdys hangulata lesz. Jó arra sétálni. Ha a Kass Szállót csak két 500-as reflektorral egy kicsit megvilágítanák, akkor esténként az egész Stefániának más lenne a légköre. Koczor Gyuri kitalált egy olyan ácsolt szerkezetet a Tisza-parti rondellára, ami ellenállna a víz sodrásának, és megemelné az építményt a támfal szintjéig. Egy fahíd, egy szegedi Sóhajok-hídja vezetne a vízi bástyához, így a színháztól a rakpart forgalma fölött át lehetne sétálni a Tisza fölé. Így a víz felől lehetne látni a várost. A fiatalok ott randevúzhathának. Nem kerülne sokba, mégis érdekes színfolttal gazdagodna vele a város. Szeged óriási kincse a Tisza, jobban kellene rá építeni. A Maty-ér is hatalmas vonzerőt jelent. Csodálatos tájélményekben lehet része annak, aki felfedezi a város környékét. Az Alföld nem az Alpok, de engem meditálásra készítet” – nyilatkozta 2002 karácsonyán, a 75. születésnapja alkalmából készült napilapinterjúban.

Gyümölcsöző alkotói kapcsolat fűzi a szegedi Mozaik Kiadóhoz, amely exkluzív albummal köszöntötte 2005 karácsonyán. Háromszáz számozott példányban, díszdobozos kivitelben jelent meg a Triptichon című gyönyörű kötet. A gyűjtőknek szánt mives kiadványt művészeti vezetőként az erdélyi könyvművészet és grafika nagymestere, a Munkácsy-díjas Deák Ferenc jegyezte. Kass János három nevezetes illusztráció-sorozatát, Az ember tragédiáját, A kékszakállú herceg várát és a Psalmus Hungaricum tartalmazza – ezek ilyen szép kivitelben sohasem jelentek meg korábban együtt. A gyulai Dürer Nyomdában különleges minőségben elkészített közel száz oldalas album méltó ajándék volt Kass Jánosnak – a kötet pedig elnyerte a szép könyv versenyben a miniszterelnök különdíját.

Az 1999-ben Kossuth-díjjal is kitüntetett Mester 80. születésnapjához közeledve így vall a szegedi együttműködésről, a számítógépek uralta új korszakról és a további tervekről: „Csizmazia György kérésére az ő könyvét rajzoltam meg, és az ő kalauzolásával kerültem kapcsolatba Török Zoltánnal és Földvári Erikával, azaz a Mozaik Kiadóval, a szegedi tankönyvkiadás európai hírű együttesével. A fiatal programozó matematikusok első generációja alapította Török Zoltánnal az élen a kiadót, ha máshol nem is, de ott igazi demokrácia van, irigylésre méltó

kreativitás, önként vállalt munkafegyelem. Bill Gates egy garázsban kezdte, a Mozaik egy panelház földszintjén, s határtalan dinamizmussal másfél évtized alatt a magyar tankönyvkiadás élvonalába került. Reményfy Tamással az élen olyan alkotó gárda dolgozik, akár egy család, együtt ünnepelnek, és egymás ellen futballoznak.

Értelmes alkotómunka, plusz japán odaadás, évente a legszebb könyv versenyen elért számtalan díj és kitüntetés, a nemzetközi kapcsolatok: mindezt egy új generáció valósította meg, előzmények nélkül. A cél az ifjúság magas színvonalú tankönyvvel való ellátása.

A nagy alapító, Klebelsberg Kunó megtervezett tudáson alapuló víziója vált itt valósággá, a szövegelés, a vágyálmok helyett cselekednek. A tankönyv illusztrálás számomra a legnehezebb feladat, mert meg kell találni a legátütőbb módszert, amellyel nemcsak a tudást, de a művészetet is el tudjuk juttatni a gyerekek fejébe.

Az 1980-as években Londonban egyszer csak kiürült a Fleet Street, az angol sajtó központja. A nagy világlapok egy csapásra átköltöztek a szögesdróttal körülvett, új számítógépes központba. Egy új korszak kezdődött el. A számítógépek korszaka határozza meg az új világgépet. A rohamos fejlődéssel párhuzamosan kialakultak tabunak tűnő, mozdíthatatlan zárványok. Olvasom a riportot a Dél-magyarországon, „...lakatlan kísértetpaloták a Stefánián...” és valóban, a három évtizede lelakatolt régi Hungária, az egykori Kass Szálló mellett az egykori Sajtóház is hosszú ideje kiürítve, a rendkívül értékes Tisza-parton autósok, motorosok száguldoznak, a keskeny aszfaltsíkon osztozik a szerelmespár, a sétáló és a száguldó biciklista.

Ebben a színes, vibráló városban vannak szürke vakfoltok, és ilyen a Tisza-part méltatlanul elhanyagolt háromszöge. Ne feledjük, Klebelsberg Kunónak kilenc év adatott, de nagyvonalú tervei, víziói valóra váltak.

Nyolc évtized nagyon nagy idő, belefért a háború utáni infláció, a pengő és a forint keringője, színeváltozása. A világtörténelem egyik legnagyobb pénzromlása. Milliók helyett mill- és billpengővel számoltak. Tíz tojásban mért fizetés. Pénz, pénz, pénz, pazarlás és példátlan politikai vakság. Második világháború, szovjet megszállás, 1956, 1968 és 1989, és az elmúlt közel 20 év! Demokrácia!

Közben eszembe jut a szegedi fiatalok idealizmusa, Radnóti jobbító szándéka, József Attila 'fura ura', Juhász Gyula örök Annája, Móra Ferenc Kincskereső kisködmöne, a Kass Szálló bálterme, Buday György világsikere és Hont Ferenc Tragédiája a szabadtéri színpadon. Eszembe jut a nagy szegedi matematikai iskola kibontakozása Szőkefalvi-Nagy professzor és társai, a szegedi tudományos élet jelesei, az orvosi kutatás folyamatos megújítói. Ma már a komputeres világban botladozunk. Az internetről bármi lehívható. Egy forradalom kellős közepén élünk, és nem látjuk a fától az erdőt. Iszabirkózunk és a világ elhúz mellettünk, ha hagyjuk. A Kass Galériában januárig látható tárlaton a bélyegek mellett régi

telefonkészülékeket állítottunk ki, ma e-mailen levelezünk, nem kell a bélyeg, és mobilon neveljük a csemetéinket. Fogjuk föl végre: rendkívül nagy változások előtt állunk. Fogjuk már föl, hogy nem csak felmelegedés, nemcsak vízhiány, nemcsak a kínai és az indiai népességrobbanás, de egy példa a gondolkodásunk lassú változására: a vízgazdálkodás megváltozott helyzete és a megítélése! Nem lapáttal, homokzsákokkal töltésekkel, óriási anyagi és fizikai áldozatokkal kell megfogni a vizet, hanem az országon belül tárolóba terelni, a múlt században átvágott, kiegyenesített kanyarokat visszaszerezni, az árvíz idején lelassítani a gyors folyást.

A sivatagosodó Alföldet öntözni kell, és én még emlékszem az 1948–49-es évekre, amikor főiskolásként Dabason ástuk a Duna-Tisza csatornát (a nyoma ma is megvan), szovjet lépegető exkavátor előtt kellett feltörni az ősgyepet. Korumfeketére égve azt hittük, e nagy munka bőven gyümölcsözni fog, mert a csatornarendszer segítségével a Tiszántúlról a friss gyümölcs és zöldség a piacra kerülhet. A gyulai levéltárban olvastam, hogy a török időkben, amikor mocsaras volt a Körös-vidék, a török hadiflotta báziskikötője Gyula volt. Ott rakták be az Erdélyből hozott sötét hajókba, és ott rakták ki a hadi szerszámokat. De hát elődeink nem csak gátakat és vízi utakat építettek, hanem szállodát is, és ahogyan a Duna-Tisza-csatorna elgazosodott, úgy a szegedi Kass Szálló mára már kifosztott csontváz.

Valamikor a XIX. században volt egy terv is, hogy a budapesti Nagykörúton, ahol ma a Combinók közlekednek, csatorna legyen és csónakok járjanak rajta.

Tervek, tervek, tervek. Nekem is voltak, s vannak terveim. A szegedi Kass Galéria huszonkét évvel ezelőtt meg is valósult, és szolgálja a város közművelődését. Az egykori gyermekkönyvtárból, a Kincskereső szerkesztőségéből galériává avanszált termék Trogmayer Ottó ötlete nyomán váltak jó kiállítóhelyé. Itt dolgozott annak idején Baka Pista is, szándékozunk emléktáblát állítani neki.

Szeged elsősorban a grafikaé. A Buday György-hagyomány biztos bázis, de fel kéne tární Vadász Endre és Jeges Ernő munkásságát is.”

A 80. születésnapra készülve november 9-én Göncz Árpád és sok más neves barát, művészkolléga, valamint gyűjtők és tisztelők jelenlétében a budai Koller Galériában a régi barát, Sárközi Mátyás az angliai közös élményeket is felidézve nyitotta meg Kass János jubileumi kiállítását. „Főleg fiatal művészek támogatása végett nyitottunk London bohém Hampstead városnegyedében egy kis galériát, ami fokozatosan egészen jól működő műkereskedéssé nőtte ki magát. Magyarországról négy kiváló grafikus lapjait kínálta. Ezek mind a négyen a Koller Galéria által egyben tartott rézkarcoló csoport tagjai voltak. Gross Arnold színes álmai, Reich Károly húsos fenekű aktjai és Láng Rudi angolklasszikus költemények által ihletett lapjai hamar megnyerték az angolok tetszését. De talán még a Gross kompozícióknál is többet vásároltak Kass művekből. Hihetnénk, hogy a legjobban a Hamlet nyomatok tetszettek nekik, ám azt hiszem, a Bartók Kékszakkálló

impozáns alakjai keltették a legnagyobb tetszést, a maguk fekete-kék-vörös-arany egyszerűségükben, és szép számmal keltek el az ószövetségi metszetek, meg az orvossorozat portréi is. Janó a házunktól öt percre, a galériától hét percre költözött be John Halashoz, naponta többször találkozhattunk. Egyszer épp annak volt tanúja betoppanva a galériába, hogy valaki hiába keresett ízlésének megfelelő ló témájú grafikát. Másnap Kass Janó megjelent fél tucat pompás ló skiccel. Lobogó sörényű paripákat rajzolt, egyszerű biztos vonalakkal. Ezt a biztos rajztudást és a tollhúzásainak érzékenységét irigyeltem tőle mindig, bár méltányolom a nagyobb lapjainak a kompozíciós arányát is. Nála minden a szépség és az értelem jegyében történik" – fogalmazott Sárközi Mátyás. A páratlanul gazdag életműről átfogó képet ad a Koller Galériában december 10-ig nyitva tartó kiállítás. A mára klasszikussá lett, nemzetközi sikert aratott Kass-sorozatok mellett jól ismert és eddig be nem mutatott egyedi grafikai lapokat, tusrajzokat, valamint plasztikákat is láthat a tárlaton a közönség.

Hollósi Zsolt

